

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки, молоді та спорту
виконавчого органу Київської міської ради (КМДА)
Київський університет імені Бориса Грінченка
Благодійний фонд сприяння розвитку освіти імені Бориса Грінченка

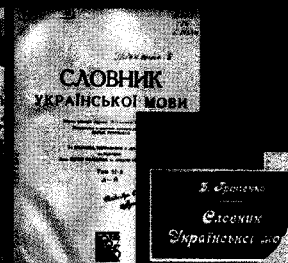
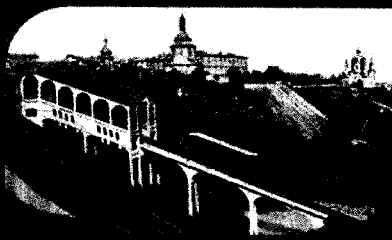
150
років від дня
народження
Бориса
Дмитровича
Грінченка
(1863 – 1910)

КИЇВ І КИЯНИ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ХІХ–ХХІ СТОЛІТЬ: доба Бориса Грінченка

● **Матеріали**

Всеукраїнської науково-практичної конференції

● 22 травня 2013 року м. Київ

УДК 94:008(477-25)“18”/“20”
ББК 63.3(1Укр-2К)я43
К38

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Протокол № 4 від 25.04.2013 р.)

Редакційна колегія:

*В.О. Огнев'юк (голова), Л.Л. Хоружа, К.О. Линьов,
А.Л. Зінченко, С.І. Редько, О.І. Бонь, О.О. Горбатюк*

Науковий редактор:

А.Л. Зінченко, доктор історичних наук

Київ і кияни в соціокультурному просторі ХІХ—ХХІ сто-
К38 **літь: доба Бориса Грінченка** : матер. Всеукр. наук.-практ.
конф., 22 трав. 2013 р., м. Київ / М-во освіти і науки України,
Департам. освіти і науки, молоді та спорту вик. орг. Київ. міськ.
ради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. ; ред. колегія:
В.О. Огнев'юк, Л.Л. Хоружа, К.О. Линьов [та ін.]; наук. ред.
А.Л. Зінченко. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. — 200 с.

УДК 94:008(477-25)“18”/“20”
ББК63.3(1Укр-2К)я43

© Автори публікацій, 2013
© Київський університет
імені Бориса Грінченка, 2013

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНА ПАНОРАМА КИЄВА ДОБИ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

<i>Гринів Олег.</i> Проблеми національного самоусвідомлення українського народу: полеміка Бориса Грінченка з Михайлом Драгомановим і сучасність	5
<i>Веселовська Ганна.</i> Київська публіка і громада в театральних контрверсіях. Випадок Бориса Грінченка	15
<i>Гирич Ігор.</i> Архітектурний образ Києва ХІХ — початку ХХ ст. і суспільні трансформації наступних десятиліть	25
<i>Брюховецька Лариса.</i> Кіножиття Києва початку ХХ століття	34
<i>Єременко Олена.</i> Творчість як місія чи творчість як мистецтво: Борис Грінченко і літературний процес межі ХІХ—ХХ століть	40
<i>Бонь Олександр.</i> Борис Грінченко і створення київської «Просвіти»	48

КИЇВ НАУКОВИЙ І ОСВІТНІЙ: ДОБА БОРИСА ГРІНЧЕНКА

<i>Васильчук Володимир.</i> М.Х. Бунге — вчений, державний діяч і реформатор	57
<i>Левітас Фелікс.</i> Публікація Марії Грінченко «Хто народові ворог?» в контексті національних очікувань початку ХХ століття	66
<i>Железко Ама.</i> Києвознавчі розвідки у науковій спадщині Володимира Щербини	70
<i>Тарасенко Ольга.</i> Видатний киянин Володимир Антонович (1830—1908)	76
<i>Радогуз Сергій.</i> Значення організаторської діяльності В.Л. Кирпичова в становленні Київського політехнічного інституту	84
<i>Рафальська Ганна.</i> Діяльність Київського товариства сприяння початковій освіті (1882—1918)	92

ЛІТЕРАТУРНІ ВІЗІЇ КИЄВА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

<i>Поліщук Ярослав. Образ міста у творчості Михайла Булгакова та Іллі Еренбурга</i>	106
<i>Євтушенко Світлана. Листування А. Кримського з Б. Грінченком: діалог сучасників</i>	124
<i>Походяща Олена. Київський період у житті й творчій діяльності Олександра Матвійовича Лазаревського</i>	131
<i>Куришев Євген. Поезія Бориса Грінченка у творчості українських композиторів кінця ХІХ – початку ХХ століття.</i>	144

КИЇВ МИСТЕЦЬКИЙ: ДОБА БОРИСА ГРІНЧЕНКА

<i>Лісецький Степан. Музично-просвітницька праця композитора Кирила Стеценка в добу Бориса Грінченка.</i>	151
<i>Дружба Ірина. Школа бандури Сергія Баштана.</i>	161
<i>Погребняк Інга. Історичні аспекти розвитку українського театру (на матеріалі листування Бориса Грінченка та Марка Кропивницького)</i>	166
<i>Гунька Анна. Київський модерн: творчість Е. Брадтмана крізь призму століть.</i>	176
<i>Світайло Світлана. Микола Лисенко і «Київська громада»</i>	184
<i>Мусяченко Ольга. Музичне середовище Києва другої половини ХІХ – початку ХХ століття як соціокультурне явище</i>	189

Тарасенко Ольга,

доцент кафедри історії України Інституту суспільства
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат історичних наук, доцент

ВИДАТНИЙ КИЯНИН ВОЛОДИМИР АНТОНОВИЧ (1830—1908)

У статті досліджується місце Києва у житті та науковій спадщині видатного киянина Володимира Антоновича, визначаються та побіжно аналізуються праці історика, присвячені рідному місту.

Ключові слова: Київ, Володимир Антонович, видатний киянин.

Наукову діяльність Володимира Боніфатієвича Антоновича (1830—1908) аналізували ще за життя¹ й одразу після смерті. У свій час іще учні видатного вченого² визначили місце вчителя та його внесок у розвиток української науки та історіографії у 20-ті роковини

¹ *Костомаров М.І.* Рецензія на докторську дисертацію В.Б. Антоновича «Очерк истории Великого княжества Литовского до половины XIV ст.» / М.І. Костомаров. — К., 1878. — Вип. I // Исторический вестник, 1880. — Ч. 5. — Т. II. — Критика и библиография. — С. 178—186; *Єфименко О.Я.* Литературные силы провинции В.Б. Антонович (из «Недели», 1878, Ч. 20 — 21) / О.Я. Єфименко // Южная Русь. — СПб., 1905. — Т. II. — С. 297—315; *Антонович В.Б.* Биографический словарь профессоров и преподавателей имп. Университета Св. Владимира (1835—1884) / Складений і виданий під ред. проф. В.С. Іконнікова. — К. 1884. — С. 24—27; *Томашівський С.* Володимир Антонович. Його діяльність на полі історичної науки / С. Томашівський // Відбиток з Літературно-Наукового Вісника. — Кн. I—III. — Львів, 1906.

² *Грушевський М.С.* В. Антонович, основні ідеї його творчості і діяльності / М.С. Грушевський // Записки УНТ в Києві (далі ЗУНТ. — О.Т.). — К., 1908. — Кн. III. — С. 5—14.; *Ляскоронський В.В.* Антонович (некролог) / В. Ляскоронський // Журнал министерства народного просвещения, 1908. — Ч. XV. — Ч. 6. — Современная летопись. — С. 51—75; *Каманин И.М.* Труды В.Б. Антоновича по истории козачества / И.М. Каманин // Чтения на историческом обществе Нестора-летописца (далі ЧИОНЛ. — О.Т.) — 1909. — Кн. 21. — Вип. I, II. — Отд. I. Памяти В.Б. Антоновича. — С. 44—52; *Лобода А.* Праці Антоновича по етнографії та літературі / А. Лобода // ЗУНТ. — 1908. — Кн. III. — С. 23—28; *Павлуцький Г.В.* Антонович як археолог / Г. Павлуцький // ЗУНТ, 1908. — Кн. III. — С. 15—22; *Довнар-Запольський М.* Исторические взгляды В.Б. Антоновича / М. Довнар-Запольський // ЧИОНЛ, 1909. — Кн. 21. — С. 22—37.

смерті³. Низку досліджень присвятили В. Антоновичу українські діаспорні історики⁴. Нове «відкриття» одного із найвизначніших українських істориків і громадських діячів другої половини XIX ст., замовчуваного радянською історичною наукою, та осмислення його життєвого шляху, наукової спадщини, громадської позиції як сина України, громадянина, вченого, людини розпочалося з кінця XX ст.⁵.

У незалежній Україні за останні два десятиліття особистість Володимира Антоновича стала хрестоматійною, вивчається всебічно, із постійним зацікавленням і завзяттям⁶.

Метою статті є дослідження: місце Києва у житті та науковій спадщині вченого, визначення та побіжна характеристика праць історика, присвячених рідному місту. Ці аспекти в науковій літературі висвітлені ще недостатньо.

---

³ *Гермайзе О. В.Б. Антонович в українській історіографії // Україна, 1928. — Кн. 5. — С. 17—32; Грушевський М.С. З соціально-аціональних концепцій Антоновича // Там само. — С. 4—16; Ляскоронський В. В.Б. Антонович як археолог // Там само. — С. 88—93; Багалій Д.І. Листи до мене професора В.Б. Антоновича як матеріал до його біографії. — К., 1928. — С. 128—132. (Відбиток); Багалій Д.І. Матеріали для біографії В.Б. Антоновича (з приводу двадцятої річниці з дня його смерті) / Д.І. Багалій. — К., 1929. — 129 с.; Добровольський Л. Праця В.Б. Антоновича на ниві історичної географії / Л. Добровольський // Записки іст.-філ. відділу ВУАН. — Кн. IX. — 1926. (Відбиток).*

⁴ *Дорошенко Д. Володимир Антонович. Його життя й наукова та громадська діяльність / Д. Дорошенко. — Прага, 1942; Винар Л. До 150-ліття з року народження Володимира Антоновича / Л. Винар // Український історик. — 1984. — Ч. 1—4 (81—84). — С. 187—190; Оглоблин О. Володимир Антонович та його історична школа / О. Оглоблин // Олександр Оглоблин. Студії з історії України: Статті і джерельні матеріали. — Нью-Йорк; Київ; Торонто, 1995. — С. 201—218.*

⁵ *Ричка В.М., Смолій В.А. В.Б. Антонович як історик українського козацтва / В.М. Ричка, В.А. Смолій // УІЖ. — 1990. — № 9. — С.109—115; Киян О.І. Життєвий та творчий шлях В.Б. Антоновича / О.І. Киян // УІЖ. — 1991. — № 2. — С. 64—76; Ульяновський В. Син України (Володимир Антонович: громадянин, учений, людина) / В. Ульяновський // В.Б. Антонович Моя словідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. — К., 1995. — С. 5—76; Ульяновський В., Короткий В. Володимир Антонович: образ на тлі епохи / В. Ульяновський, В. Короткий. — К., 1997.*

⁶ *Киян О.І. Володимир Антонович: історик й організатор Київської історичної школи / О.І. Киян. — К.: Інститут історії України НАН України, 2005. — 491 с.; Білодід В.Д. Історіографія української етноментальності: В.Б. Антонович: Історіософські нариси / В.Д. Білодід. — К.: Вища шк., 2011. — 335 с.*

Киянин Володимир Антонович жив і творив у Києві і для Києва, віддавши місту майже 60 років свого життя. Саме тут він здобув дві вищі освіти — медичну та історико-філологічну, близько двадцяти років відпрацював головним редактором видань Тимчасової комісії для розбору стародавніх актів та понад тридцять п'ять років на кафедрі російської історії Університету Св. Володимира.

У Києві він отримав наукове визнання та здійснив свій вибір, розірвавши стосунки із польським середовищем та католицькою церквою.

Володимир Антонович став організатором і натхненником першого всеукраїнського суспільно-культурного руху з центром у Києві та основоположником і патріархом української історичної школи, з якої виросло ціле сузір'я ґрунтовних учених.

Зі створенням у Києві 1859 р. організації «Громада», у яку входили визначні особистості української інтелігенції, серед яких був і Антонович, його будинок стає осередком українського життя.

У Києві відбулися всі найважливіші події в житті Володимира Боніфатієвича. Для нього це місто стало рідним домом, адже тут він жив, займався громадською діяльністю, здійснив низку наукових досягнень.

У Києві Володимир Антонович та вихована ним плеяда визначних українських істориків: Микола Дашкевич, Дмитро Багалій, Петро Голубовський, Митрофан Довнар-Запольський, Іван Линниченко, Орест Левицький, Іван Каманін, Василь Ляскоронський, Михайло Грушевський, Василь Данилевич, Олександр Андріяшев, Леонід Добровольський Володимир Щербина, Олександр Грушевський та ін. учні «київської школи» істориків кінця ХІХ — початку ХХ ст. заклали міцне наукове підґрунтя всьому кращому, що було створено українською історичною наукою аж до 30-х років ХХ ст.⁷

Володимир Антонович брав участь в усіх значних суспільно-культурних проектах тогочасного Києва, багато друкувався в міських часописах⁸.

---

⁷ Киян О.І. Володимир Антонович: історик й організатор Київської історичної школи / О.І. Киян. — К.: Інститут історії України НАН України, 2005. — 491 с.

⁸ Антонович В.Б. По вопросу об уничтожении Ярославова вала / В.Б. Антонович // Киевское слово. — 1895. — № 2798, 2806, 2807; Антонович В.Б. По вопросу об уничтожении Ярославова вала / В.Б. Антонович // ЧИОНЛ, 1896. — Кн. 10. — С. 52—70.

Історію та пам'ятки Києва вчений добре знав із власних досліджень⁹, спостережень, документів, народних переказів, легенд.

У київській землі Володимир Боніфатієвич спочив вічним сном 8 (21) березня 1908 р. і був похований у Києві на Байковому кладовищі 105 років тому.

Києву, який він дуже любив, історик присвятив низку праць. Це, зокрема, праця «Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей»¹⁰, яка була видана у 1874 р. під редакцією В.Б. Антоновича та Ф.А. Терновського (I та III розділи), підготовлена у Тимчасовій комісії для розгляду стародавніх актів для учасників третього археологічного з'їзду в Києві. Збірка містила чимало рукописних першоджерел, пов'язаних із історією та топографією Києва, мала три розділи: літописні відомості (руські, литовські, козацькі), свідоцтва очевидців і відомості із грамот та інші документи.

Протягом тридцяти п'яти років історик проводив археологічні дослідження Києва та Київщини¹¹. На основі цих матеріалів були опубліковані розвідки з історії Києва¹², а знайдені предмети, які охоплю-

---

⁹ Антонович В.Б. О местоположении древнего Киевского Звенигорода (с картою) / В.Б. Антонович // ЧИОНЛ, 1879. — Кн. 1. — С. 37—43, 269—270; Антонович В.Б. Змевы валы в пределах Киевской земли (с картой) // Киевская старина (далі КС. — О.Т.), 1884. — Кн. 3. — С. 355—370; Антонович В.Б. О валах, находящихся на территории древнего Киевского княжения / В.Б. Антонович // Труды IV Археологического съезда в Казани. 1877 г. — Т. I. — Казань, 1884. — С. 1—4; Антонович В.Б. О древнем кладбище у Иорданской церкви в Киеве / В.Б. Антонович // Труды IV Археологического съезда в Казани. 1877 г. — Т. I. — Казань, 1884. — С. 42—44; Антонович В.Б. Археологическое значение вещей, найденных неподалеку от Десятинной церкви, в усадьбе Лескова / В.Б. Антонович // ЧИОНЛ, 1888. — Кн. 2. — С. 108.

¹⁰ Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей / під ред. В.Б. Антоновича і Ф.А. Терновського. — Київ, 1874. — 415 с.

¹¹ Антонович В.Б. Археологическая карта берегов Днепра от Вышгорода до устья Роси / В.Б. Антонович // Труды III Археологического съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 г. — К., 1878. — Т. I. — С. LXXIX; Антонович В.Б. О монетных кладах, найденных в Киеве и его окрестностях / В.Б. Антонович // Университетские известия, 1878. — № 3. — С. 35—38.

¹² Антонович В.Б. Памятники каменного века, найденные в Киеве в течение трех последних лет / В.Б. Антонович // Труды X Археологического съезда в Риге. 1896. — М., 1900. — Т. III. — С. 83—85; Антонович В.Б. Об археологических выставках, устроенных ко времени открытия Съезда / В.Б. Антонович // Труды XI Археологического съезда в Киеве, 1899. — М., 1902. — Т. II. — С. 165—166; Антонович В.Б. Осмотр Киева / В.Б. Антонович // Труды XI Археологического съезда. — К., 1902. Т. 2. — С. 135—140.

вали періоди від найдавніших часів до Київської Русі та монети XIV—XVII ст. поповнили колекції археологічного музею Київського університету¹³.

Серед праць ученого варто пригадати роботи про київські монетні скарби: Гніздовський скарб, знайдений у 1873 р., із унікальними монетами XIV ст. київського князя Володимира Ольгердовича¹⁴; скарб 1876 р. — із римськими монетами III—IV ст.¹⁵; Оболонський скарб, знайдений у 1876 р.,¹⁶ та ін.

Наголосимо, що складені Володимиром Антоновичем археологічні карти Київської губернії та берегів Дніпра від Вишгорода до гирла Росі були зроблені вченим із найвищою на той час точністю та повнотою¹⁷.

Дослідження з історії Києва та Київщини продовжили учні Володимира Антоновича: Іван Линниченко, Орест Левицький, Іван Каманін, Василь Ляскоронський, Михайло Грушевський, Василь Данилевич, Олександр Андріяшев, Леонід Добровольський, Володимир Щербина, Олександр Грушевський та ін¹⁸.

Цикл публічних лекцій з історії і геології Києва у 1896 р. В.Б. Антонович прочитав на засіданнях Історичного товариства Нестора-літо-

---

¹³ Антонович В.Б. Музей древностей / В.Б. Антонович // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Университета св. Владимира. Изд. под ред. проф. В. Иконникова. — К., 1884. — С. 60—76, С. 49—59.

¹⁴ Антонович В.Б. О новонайденных серебряных монетах с именем Владимира / В.Б. Антонович // Труды III Археологического съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 г. — К., 1878. — Т. II. — С. 151 — 157. Окрема відбитка. — К., 1878.

¹⁵ Антонович В.Б. Описание Киевского клада, содержащего римские монеты III и IV столетий / В.Б. Антонович // Древности, издаваемые Моск. Археол. Обществом. 1878. — М., 1878. — Т. VII, вып. 3. — С. 241—244. Окрема відбитка. — С. 1—6.

¹⁶ Антонович В.Б. Археологические находки и раскопки в Киеве и в Киевской губернии в течение 1876 г. / В.Б. Антонович // ЧИОНЛ, 1879. — Кн. 1. — С. 244—261, С. 282.

¹⁷ Антонович В.Б. Археологическая карта Киевской губернии / Приложение к: Древности: Труды Имп. Моск. Археол. общества / В.Б. Антонович. — М., 1895. — Т. 15. — 159 с., 1 карта; Антонович В.Б. Археологическая карта берегов Днепра от Вышгорода до устьев Роси для участников экскурсии III Археологического съезда 1874 г. в Киеве / В.Б. Антонович. — К., 1878.

¹⁸ Добровольський Л. В.Б. Антонович у працях про Київщину та Київ / Л. Добровольський // Зап. іст.-філол. відділу ВУАН. Кн. XXI—XXII (1928). — К., 1929. — С. VII—XXVIII.

писця спільно з професором геології П.Я. Армашевським¹⁹. Ці лекції постійно збирали в актовій залі Університету Св. Володимира велику кількість зацікавлених слухачів. Розділами циклу лекцій стали опубліковані нариси «Київ в дохристиянське время» та «Київ в княжеске время». Цікаву оцінку змісту лекцій дає у своїй роботі Степан Томашівський²⁰.

Першою розвідкою, якою відкривався новий часопис «Киевская старина» у 1882 р., стала праця Володимир Антоновича «Київ, его судьба и значение с XIV по XVI столетие (1362—1569)»²¹. Володимир Антонович висвітлює історію Києва і показав становище українських земель у Литовській державі. Учений наголошував, що зібраний ним історичний матеріал став достатнім для визнання того, що у XIV—XVI ст. Київ і його область не були у повному запустінні та обезлюдненні й не очікували на іноземних колоністів. Навпаки, Київ у той час відіграв активну роль в історичному житті західної частини Русі та, здебільшого, керував розвитком цього життя, посідав у його плині досить почесне місце²².

Володимир Антонович низкою незаперечних аргументів повністю спростував погляд московських вчених, зокрема російського імперського ідеолога Михайла Погодіна, про нібито цілковите спустошення та знелюднення Київщини після монголо-татарського погрому 1240 р., яке начебто спричинило до нової колонізації цієї землі пізніше виселенцями із західно-українських земель.

Висвітлюючи роль українських земель у Литовській державі після запровадження католицизму Ягайлом і спричинення цим національної та релігійної боротьби у державі, вчений наголосив, що саме Київ став осередком опозиції українського елемента проти польських впливів. Представники української партії особливо цінували київський уділ, а сама київська земля здобула значення твердині української народності. Ця опозиція перейшла у боротьбу, яку вели зукраїнізовані на київському ґрунті князі литовсько-руського походження і православне ду-

---

¹⁹ Публичные лекции по геологии и истории Киева, читанные профессорами П.Я. Армашевским и Вл.Б. Антоновичем в Историческом обществе Нестора-Летописца в марте 1896 г. — К., 1897. — 87 с.: Киев в дохристианское время. — С. 29—59; Киев в княжеское время. — С. 61—87.

²⁰ *Томашівський Степан*. Володимир Антонович / Степан Томашівський. — Львів, 1906. — С. 16—19.

²¹ *Антонович В.Б.* Киев, его судьба и значение с XIV по XVI столетие (1362—1569) / В.Б. Антонович // КС, 1882. — Кн. 1. — С. 1—48.

²² *Там само*. — С. 48.

ховенство, яких підтримували залишки місцевої аристократії та козаччина. Історик блискуче змалював першу стадію цієї програної князями боротьби, що призвела до поглинання українських земель Польщею за Люблінською унією 1569 р.

Як пізніше відзначав Омелян Прицак: «Михайло Грушевський перейняв у свого вчителя Володимира Антоновича три основні положення: Київ не був обезлюднений після татарської навали 1240 р., не заселявся людністю Північної Русі (за версією Михайла Погодіна), а став центром опозиції проти польсько-литовської централізації, місцева стара вічева громада продовжувала відігравати домінуючу роль, адже саме громада, а не церква, завжди була основою українського життя в минулому»²³.

Думки про хибність твердження щодо запустіння київської землі після монголо-татарського нашествия висловив Володимир Антонович у рефераті «Несколько данных о населении Киевской земли в XVI в.», прочитаному на зборах Історичного товариства Нестора-літописця²⁴ у відповідь на реферат відомого філолога, професора російської мови та словесності Київського (1882—1888), а потім Санкт-Петербурзького університетів Олексія Соболевського «К вопросу об исторических судьбах Киева», який у 1883 р. висунув «докази», що ніби до XV ст. у Києві жили великороси, які пішли звідси лише після нового татарського погрому 1499 р., а вже після їх відходу в Київ прийшли й оселилися українці з Волині та Галичини.

Ще із часів Михайла Максимовича українські вчені боролися проти цієї великодержавної теорії, однак за допомогою незаперечних аргументів Володимира Антоновича вдалося остаточно розв'язати це питання про нібито великоруський характер створення Києва і про українців як зовсім нових поселенців на своїй прабатьківщині²⁵.

Історію міста Києва досліджував Володимир Антонович і в роботі «Киевские войты Ходьки — эпизод из истории городского самоуправления в Киеве в XVI и XVII ст.»²⁶, яка була прочитана як доповідь у 1874 р. на засіданні Історичного товариства Нестора-літописця, а у 1882 р.

²³ Прицак О. Історіософія Михайла Грушевського / О. Прицак. — К., 1992. — С. XLVI.

²⁴ Антонович В.Б. Несколько данных о населении Киевской земли в XVI в. / В.Б. Антонович // ЧИОНЛ, 1888. — Кн. II. — С. 225—226.

²⁵ Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. — Ф. 78. — Од. зб. 1643.

²⁶ Антонович В.Б. Киевские войты Ходьки — эпизод из истории городского самоуправления в Киеве в XVI и XVII ст. / В.Б. Антонович // ЧИОНЛ, 1888. — Кн. 2. — С. 168—169.

під назвою «Паны Ходьки, воротилы городского самоуправления в Киеве в XVI и XVII ст.»²⁷ і опублікована в «Киевской старине».

Сучасники сприйняли статтю як сатиру на діяльність київського міського самоуправління 70-х — початку 80-х років XIX ст., до якого входили декілька університетських професорів — колеґ автора.

У статті розкрито, яким чином відбулося опанування татарським родом Ходик високого становища у київському маґдебурзькому самоврядуванні, їхні зловживання та збаґачення, подано характеристику київської міської громади у XVI — XVII ст., проаналізовано документи архівів Москви та Київського центрального архіву про долю цієї знатної міщанської родини, яка всіма можливими й неможливими засобами (фальшуванням, інтригами, наклепами, підкупом, чварами тощо) здобула у Києві дуже велике на ті часи багатство та висунула зі свого середовища трьох київських війтів на прізвисько Ходики.

Досліджуючи Маґдебурзьке право, Володимир Антонович уточнював, що цей кодекс утворився в інших історичних умовах і його правові поняття, форми міського суду та самоврядування, котрі відповідали установленим традиціям саксонських міст X—XI ст., були підсумком понять і потреб свого часу й своєї країни. Вчений наголошував, що Маґдебурзьке право не мало нічого спільного із українськими містами, які розвивалися на стародавній, місцевій основі, прагнули до общинного порядку, наслідували іншим правовим поняттям у звичаєвому праві, а для мешканців українських міст воно було незнайомим, незрозумілим, суперечило їх переконанням і поглядам²⁸.

Роботи «Киев, его судьба и значение с XIV по XVI ст. (1362—1569)» та «Паны Ходьки, воротилы городского самоуправления в Киеве в XVI и XVII ст.» увійшли до виданого у 1885 р. першого тому «Монографий по истории западного и юго-западного края России»²⁹ Володимира Антоновича із упорядкованими зносками на джерела.

Таким чином, побіжний огляд праць Володимира Антоновича, присвячених Києву, засвідчує, що вчений досліджував історію рідного міста все своє життя, Київ посідав дуже важливе місце в його житті та науковій творчості.

---

²⁷ Антонович В.Б. Паны Ходьки, воротилы городского самоуправления в Киеве в XVI и XVII ст. / В.Б. Антонович // КС, 1882. — Кн. 2. — С. 233—261.

²⁸ Антонович В.Б. Паны Ходьки, воротилы городского самоуправления в Киеве в XVI и XVII ст. / В.Б. Антонович. — С. 234.

²⁹ Антонович В.Б. Монографии по истории западного и юго-западного края России / В.Б. Антонович. — К., 1885. — Т. 1. — С. 221—264; С. 195—220.

Тарасенко О. Выдающийся киевлянин Владимир Антонович (1830–1908)

В статье исследуется место Кива в жизни и научном наследии выдающегося киевлянина Владимира Антоновича, определяются и бегло анализируются труды историка, посвященные родному городу.

Ключевые слова: Киев, Владимир Антонович, выдающийся киевлянин.

Tarasenko O. Outstanding Kyivan Volodymyr Antonovych (1830–1908)

The article explores the place of Kyiv in the life and scientific heritage of the prominent Kyivan Volodymyr Antonovych, identifies and briefly analyzes works by historian devoted to his native city.

Key words: Kyiv, Volodymyr Antonovych, prominent Kyivan.

УДК 378.1 (09)

Радогуз Сергій,

аспірант Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

**ЗНАЧЕННЯ ОРГАНІЗАТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В.Л. КИРПИЧОВА
В СТАНОВЛЕННІ КИЇВСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУТУ**

У статті відображено київський період діяльності видатного вченого в галузі механіки, фундатора вищої школи України — Віктора Львовича Кирпичова. Особлива увага приділена організаційним аспектам діяльності вченого під час його перебування на посаді директора Київського політехнічного інституту.

Ключові слова: В.Л. Кирпичов, історія КПІ, політехнік, історія вищої освіти, інженерна освіта, становлення вищої технічної школи.

Я лічу лише світлі години...

В.Л. Кирпичов

Саме ці слова, винесені в епіграф, прозвучали 1913 р. під час урочистого святкування Київським політехнічним товариством інженерів та агрономів 15-ї річниці своєї alma mater. Вони належали видатному науковцеві, педагогові й організатору, першому директорові Київського політехнічного інституту (КПІ) Віктору Львовичу Кирпичову. «Ми будемо лічити, згадувати лише ясні, світлі, щасливі години Інституту, оминаючи все неприємне та тяжке», — писав учений далі у своїй промові. Писав, бо